

Директиви ЄС та державна політика Литовської республіки щодо гармонізації механізмів протидії легалізації коштів, отриманих злочинним шляхом (у контексті російсько-української війни)

У статті запропоновано аналіз особливостей реагування державних органів Литви на виклики, пов'язані зі спільними для всього ЄС загрозами, насамперед у контексті сучасної війни та фінансуванням росії як держави-терориста, шляхом відмивання грошей. Автор зосередив увагу і на особливостях формування загальних підходів, інституалізації та структуризації системи і органів, відповідальних за протистояння із легалізацією коштів, отриманих злочинним шляхом. Ці гроші мають стосунок до кримінальної сфери та пов'язуються із відмивання коштів, які використовуються і для фінансування тероризму, а отже – несуть загрозу існування демократичних інституцій в країнах із радянським минулим. Стаття має перш за все узагальнюючий та прикладний характер, пов'язаний із вивченням, ретельним аналізом документів (первинних), а також вторинних даних (передусім результатів журналістських розслідувань), професійною діяльністю автора статті як консультанта у сфері протидії відмивання коштів та фінансування тероризму. Важливими фокусом дослідження є розгляд механізмів гармонізації державного управління Литовської республіки й національного законодавства до загальноєвропейського та загальносвітового унормування боротьби з незаконним обігом коштів і фінансуванням тероризму. Серед методів дослідження – порівняльний, який дозволяє виокремити спільні та особливі риси реалізації внутрішньої політики (та діяльності відповідних державних структур й інститутів громадського сектору і приватної сфери) в Литві, інших країнах Балтії та в цілому у ЄС, які спрямовуються на гармонізацію загальноєвропейських підходів та практик в окресленій сфері. Серед інших методів, використаних у дослідженні, – історико-ретроспективний, метод policy study. У контексті гармонізації українського законодавства та запровадження практик, спрямованих на розв'язання окреслених проблем, вивчення литовського досвіду здійснення спільних зусиль з боку державних структур, громадського сектору у протидії російському впливу та незаконному обігу коштів має важливе прикладне значення.

Ключові слова: Литва; AML; гармонізація законодавства; Директиви ЄС; FIU; CFT; державна політика у сфері AML.

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок з важливими практичними завданнями.

Російсько-українська війна, що фактично розпочалася у 2014 р., загострила питання контролю над грошовими потоками, які мають відношення до її фінансування з боку країни-агресора. Запровадження, а від 2022 р. – значне посилення американських та європейських санкцій проти російських компаній, політиків та олігархів (які становлять єдине ціле) спонукало їх до активізації пошуку можливостей відмивання коштів. Парадоксальним чином, але саме банківські установи країн, які першими вийшли із-під радянсько-російського контролю й перестали бути частиною його «життєвого простору», отримавши членство у ЄС від 2004 р., перетворилися для них на найбільші «мийки». Цьому сприяли: спільне політичне минуле, наявність політичних та бізнесових контактів, близькість кордонів, умовний статус «вікна в Європу», російська мова як важливий комунікативний інструмент та недооцінка загроз, пов'язаних з росією. Базові ідеї, закладені в основу Європейського співтовариства, передбачають створення та функціонування рівних суб'єктів цієї конфедерації на засадах демократичного врядування, побудови справедливого суспільства та створення безпечного простору для громадян країн, які є частиною європейської спільноти. Ідеї такого об'єднання відображали дух часу початку 90-х рр., що пов'язувалися із завершенням «холодної війни» та, як хотілось вірити в той час, крахом найбільшої імперії «зла». У 90-х рр. найбільшим викликом для європейського товариства була торгівля та незаконний обіг наркотиків, до якого мали відношення як кримінальні, так і терористичні структури. Однак терористичні атаки ісламістів на найбільші міста та центри прийняття рішень США 11 вересня 2001 р., що призвели до небаченої раніше у мирний час кількості жертв, стали своєрідним вододілом в історії та змусили уряди демократичних країн переглянути свої підходи до контролю над сферою обігу капіталів та фінансування тероризму.

Перша чверть XXI ст. продемонструвала, що світ і надалі прагне до двополосного світоустрою, що неминуче підштовхує як до локальних конфліктів, так, на жаль, і до можливої світової війни. Розробка, конструювання, виготовлення та випробування зброї вимагає шалених коштів. Якщо демократичний світ і надалі прагне до збереження та відстоювання своїх цінностей, відповідні органи та структури мають докладати максимум зусиль для посилення як «антивідмивного» законодавства, так і реальної боротьби

проти структур, осіб які задіяні у різноманітних схемах з відмивання грошей. Однак існують певні проблеми, що пов'язуються із особливостями функціонування правових держав та парадоксами демократії. В їх основі закладені деякі суперечності, які і використовують професійні адвокати, що відстоюють інтереси своїх клієнтів. Йдеться про свободу вибору та непорушність приватної власності, а також функціонування механізмів, що тривалий час забезпечували успішність банківської сфери. Йдеться про банківську таємницю. Пошук механізмів розв'язання цих проблем є одним із найбільших викликів, про шляхи розв'язання яких також йдеться у статті.

Аналіз джерел, останніх досліджень та публікацій. Ключовим джерелом нашого дослідження є нормативно-правові акти ЄС та країн Балтії, зокрема, Литовської республіки, або Литви. Це насамперед Директиви ЄС щодо боротьби із відмиванням брудних грошей та боротьби із тероризмом [1–6], інформація, розміщена на офіційних сайтах Національного банку Литви [7], служби розслідування фінансових злочинів, яка функціонує при Міністерстві внутрішніх справ Литовської республіки [8], загальноєвропейських структур [9]. Не менш інформативним джерелом є сайти спеціально створених організацій, чия діяльність спрямована на вибудовування чітких загальноєвропейських та національних меж боротьби із економічної злочинністю [10, 20]. Матеріали із відкритих джерел, що пов'язуються із журналістськими розслідування членами OCCRP (Organized crime and corruption reporting project) – спеціального журналістського проекту з розслідування корупції та організованої злочинності в різних регіонах світу, який було створено у 2007 р. Розслідування отримало Пулітцерівську премію – найпрестижнішу американську нагороду у сфері журналістики, літератури, музики та театру. Значну увагу у своїх розслідуваннях журналісти приділяють участі політиків та їх найближчого оточення у незаконних оборудках та відмиванні коштів. Оскільки серед засновників та членів організації є представники різних країн, у тому числі і колишніх республік Радянського Союзу, увага так званому «пострадянському простору», й особливо росії, та іншим корумпованим регіонам, є значною. Справа Магнітського, як і цілий ряд інших скандалів, найгучнішим серед яких стало розслідування так званого «Панамського архіву», тримає значну кількість політиків у постійній напрузі, перетворюючись на своєрідний запобіжник вчиненню злочинних / незаконних дій [11, 12]. Цей момент є важливим для нашого дослідження, оскільки проблема корумпованості політиків має пряме відношення до рівня прозорості діяльності банківської системи, фінансових установ та неупередженості представників владних інституцій, відповідальних за нагляд і боротьбу із незаконним обігом коштів, відмиванням брудних грошей та фінансуванні тероризму.

Зміст Директив ЄС, що регламентують спільну та національну діяльність у сфері боротьби із відмиванням брудних грошей та фінансуванням тероризму, є зразком еволюції та вдосконалення скоординованих зусиль європейських структур як елементів міжнародного та державного врядування, у боротьбі зі злочинною діяльністю, яка несе загрозу не лише суспільній моралі (саме цей аспект був ключовим у змісті першої Директиви 1991 р. та пов'язувався із наслідками обігу та торгівлі наркотиками), а й в цілому демократичним інститутам та системі. Перша Директива має знаковий характер, оскільки фактично заклала основи запровадження спільних норм, законів, які згодом призвели до закріплення стандартів та формування відповідального ставлення керівництва всіх країн-членів ЄС до питання протидії легалізації незаконних прибутків. Документ затвердив розуміння важливості координації спільних зусиль, як таких, що матимуть максимальний ефект у боротьбі із міжнародною та національною злочинністю. Перша та друга Директиви хоча й мають опосередковане значення для нашої теми (враховуючи, що Литва, як і інші країни Балтії, здобули членство у ЄС в 2004 р.), проте без аналізу їх змісту складно сформулювати цілісну картину змін не лише у досліджуваній темі, а й взаємозв'язку між міжнародною злочинністю, фінансуванням тероризму, корупційною діяльністю політиків та надшвидкими темпами технологічного прогресу, досягнення якого, на жаль, не завжди використовується в ім'я цілей суспільного розвитку та добробуту.

Поява третьої Директиви (2005 р.) та її зміст максимально відображали реакцію європейських чиновників, як і світового співтовариства, на загрози, пов'язані із діяльністю терористичних угруповань та їх незаконного фінансування. Події 11 вересня 2001 р. і стали одним із приводів до внесення змін до Директив. Протягом чотирьох років, до її прийняття, з'явилися дев'ять спеціальних рекомендацій FATF¹ щодо протидії фінансуванню тероризму [14].

Одне із перших наукових досліджень, об'єктом вивчення якого став так званий «кореспондентський банк латвійського типу», належить Грему Стеку [15]. Автор дослідив особливості відмивання грошей, які походили з росії, України та інших країн колишнього Радянського Союзу через чисельні підставні (анонімні) компанії в оншорних та офшорних юрисдикціях через міжнародні кореспондентські банківські рахунки до офшорних ощадних рахунків та постачальників бізнесу. В статті наводиться інформація і про «творців» підставних компаній та проаналізовані критерії їх створювання. Автор зупинився і на аналізі так званих компаній-оболонки, що тісно пов'язувались із балтійськими банками. Такі структури створювалися

¹ Financial Action Task Force

для відмивання грошей на всьому пострадянському просторі, що несло загрозу не лише країнам-походження грошей, а й мало негативні наслідки для благополуччя інших країн [15].

Важливими напрямом діяльності «антивідмивних» структур є злагожденість та узгодженість їх дій у різних країнах. Аналізу цих аспектів діяльності українських та міжнародних правоохоронних органів присвячена стаття Д.Грицишена [16].

В одній зі своїх попередніх публікацій [17] автор здійснив аналіз формування і функціонування структур, інститутів, світових практик, нормативно-правових актів, що регулюють боротьбу з відмиванням грошей та фінансуванням тероризму в США, Європейському Союзі, Україні. Особлива увага приділялась Україні та аналізу тих викликів, з якими вона зіштовхується у сфері боротьби з незаконним обігом та відмиванням брудних грошей. Оскільки у 2014 р. європейські країни та США, які виступали гарантами нашої безпеки, не змогли запропонувати адекватних відповідей на цю агресію, повномасштабне вторгнення росії в Україну перетворилося на питання часу. В цьому контексті в статті зосереджена увага і на тих змінах у процесах боротьби з відмиванням грошей у Литовській республіці (від лютого 2022 р.), які спрямовуються російськими олігархами та їх фінансовими «прокладками» на війну.

Метою статті є порівняння процесів, які відбувались у сфері боротьби із відмиванням брудних грошей у Литві в період від моменту її вступу до ЄС у 2004 р. та зміни, які відбулися до 2024 р.; аналіз рівня державного контролю над цією сферою, результативності взаємодії міжнародних та національних органів для створення структур та інструментів у сфері боротьби з відмиванням брудних грошей та фінансуванням тероризму.

Викладення основного матеріалу. Серед колишніх п'ятнадцяти республік Радянського Союзу лише три – Литва, Латвія та Естонія є членами ЄС, які доєдналися до ЄС разом із такими країнами колишнього Варшавського блоку, як Польща, Чехія, Словаччина, Словенія ще у травні 2004 р. Серед ключових причин такого швидкого розриву з радянською «пуповиною» (порівняно з іншими колишніми республіками СРСР) став факт невизнання світовим співтовариством подвійної окупації балтійських країн – спершу у 1940 р., згодом у 1944 р. [18, с.11–15]. Невеликі розміри та, відповідно, незначна (порівняно з більшістю європейських країн) кількість населення, як і географічне розташування (своєрідне «вікно» до північної Європи), мали значення під час прийняття рішення щодо подальшої геополітичної «долі» цих країн.

Однак тривалий період перебування у складі СРСР зіграли злий жарт з ними, у сенсі спроб з боку російського криміналітету, олігархів, (які швидкими темпами злилися із державним механізмом, ставши його невід'ємною частиною) створити у Литви, Естонії, Латвії «кишенькові» банки та перетворити їх на «мийки» (через офшори та інші механізми) коштів, здобутих незаконними шляхами. Варто зазначити, що до скандалів із відмиванням грошей періодично потрапляли і великі європейські банки, які мали відділення / представництва у Балтійських країнах. Безвідносно до національної / етнічної належності, людська природа подібна – не всі спроможні встояти перед спокусою великих грошей.

На момент вступу та проходження необхідних процедур, які йому передували, для країн-претендентів до ЄС не висували жорстких умов щодо контролю над грошовими потоками та боротьбою із відмиванням «брудних» грошей і їх спрямування на фінансування тероризму. Тому і після вступу до ЄС, російські олігархи, представники криміналітету з інших пострадянських країн (Білорусь, Грузія, Україна) почувалися вільно у Литві, як і в інших країнах Балтії. Саме місцеві банки (як і філії окремих великих європейських) набули сумнозвісної слави, пов'язаної з можливістю здійснення незаконних оборотів. У країнах функціонували банки, власниками яких були і етнічні росіяни, що мали подвійне громадянство. Як правило, саме такі установи насамперед пов'язувалися із різноманітними брудними оборотами. Однак уряди цих країн, й зокрема литовський, докладають значних зусиль, щоб позбутися статусу кримінальних «гаваней». Російсько-українська війна стала додатковим стимулом для посилення боротьби із оборотом брудних грошей, значна частина яких може використовуватися для її фінансування (що підпадає під поняття «фінансування тероризму»). У цьому випадку найвагомішими аргументами для урядів Балтійських країн є розуміння самозбереження як суб'єктів міжнародного права у системі вільних демократичних країн. Литва, разом із Естонією, свого часу отримала репутацію офшорного центру фінансових послуг. Такий статус наражав країну на вразливість, що пов'язувалась із фінансовими злочинами. Для литовського державного управління питання покращення репутації виявилось першочерговим. Після серії гучних скандалів (про один із яких йтиметься далі) відповідні органи та інституції доклали чималих зусиль для протидії злочинності у всіх сферах та насамперед у боротьбі із відмиванням брудних грошей та фінансування тероризму. Виразною особливістю діяльності литовських органів, покликаних боротися із відмиванням брудних грошей, є постійне вдосконалення цієї роботи, правової та нормативної бази. Важливими компонентами державної стратегії Литви щодо підвищення ефективності боротьби з відмиванням грошей та пов'язаними з цим фінансовими злочинами, є тісна співпраця з міжнародними партнерами, реагування на нові тенденції у цій сфері та обмін інформацією.

Найбільша кількість злочинів, які здійснюються у фінансовій сфері Литви, пов'язується із ухиленням від сплати податків та різноманітними шахрайствами з ПДВ. Останні, за твердженням аналітиків, стали основним джерелом незаконних доходів у країні [19]. До інших напрямів, які найбільш криміналізовані

належить виведення капіталів, торгівля тютюновими виробами та алкоголем. Скласти загальне уявлення про ситуацію в Литві та оцінити відповідність міжнародним стандартам, та, що особливо важливо, визначити прогрес в усуненні раніше виявлених недоліків допомагають звіти експертів MONEYVAL (Європейське крило FATF) [19].

Зупинимося на періоді, починаючи від 2018 р. У грудні цього року було прийнято литовський звіт про взаємну оцінку (MER). Чергові звіти про розширення та результати діяльності у відповідній сфері здійснювалися вже у 2020 та 2021 рр. У згаданих документах фіксувався прогрес Литви у розв'язанні питань, пов'язаних із технічною відповідністю (ТС), виявлених у MER та наступних оцінках. Одна із ключових рекомендацій, яка зайвий раз підтверджує складність та тривалість розв'язання проблем, пов'язаних із виявленням та запобіганням злочинам у сфері відмивання грошей, стосується необхідності для Литви продовжувати прикладати зусилля для усунення всіх недоліків, які ще мають місце. Головна мета проведення подібних оцінок полягає у досягненні постійного розвитку в країні ефективних систем ПБК та ФТ [19].

Свідченням дієвості і відповідних державних рішень, як і діяльності державних органів, стало запровадження низки основоположних законів, спрямованих на запобігання відмиванню грошей та фінансування тероризму. У звітах за 2024–2025 рр. систематизовані та відповідним чином об'єднанні у групи ключові напрямки незаконної фінансової діяльності:

1. Трансформація та передача власності: законодавство забороняє трансформацію або передачу активів з метою сприяння їх незаконному походженню або отриманню вигоди особам, пов'язаним із цими активами;

2. Приховування інформації про власність: місцеві закони вимагають точної інформації щодо походження, джерела, місцезнаходження прав, пов'язаних із власністю, а також будь-якої інформації, отриманої в результаті злочинної діяльності;

3. Придбання та використання інформації про власність. Особи, які отримують або використовують інформацію про власність з метою її використання зі злочинними намірами, підлягають судовому позову, відповідно до Закону про боротьбу із відмиванням грошей [19].

Литовський національний банк, від моменту входження країни до складу ЄС, став частиною загальноєвропейської банківської системи. Відповідно до існуючих норм, які узгоджуються із Директивами ЄС, саме Банк Литви видає інструкції для підприємств і контролює їх заходи з протидії відмиванню коштів. Ще однією державною інституцією, яка пов'язується безпосередньо зі сферою контролю та боротьбою проти незаконних оборотів, є служба розслідування фінансових злочинів (FCIS). Відповідно до встановлених правил, саме представникам цього органу банківські, фінансові та інші установи мають повідомляти про підозрілі грошові операції та транзакції. Однак саме Литва, у зв'язку зі своїм особливим географічним положенням (наявність спільних кордонів із росією та Білоруссю), як і інші моменти, про які вже згадувалося, виявилася надзвичайно привабливою для здійснення різноманітних протизаконних оборотів. Насамперед це стосується контрабанди, ухилення від сплати податків, використання місцевих банків та європейських філій у Литві для відмивання брудних грошей.

Литовські законодотворці доклали значних зусиль для створення бази, яка б забезпечила банківську та фінансову систему від зловживань. Основними нормами, які регулюють та контролюють фінансову й банківську систему у сенсі дотримання загальноєвропейських норм боротьби із відмиванням брудних грошей та фінансування тероризму, є:

- Директива про боротьбу з відмиванням грошей (з особливою увагою до кримінальної відповідальності юридичних осіб, розширенням повноважень підрозділів фінансової розвідки, а також покращення співпраці між органами влади) [5]. Хоча у 2024 р. з'явився проєкт нової, шостої Директиви, цей документ ще не затверджено [6]. У ньому знайшли відображення інструменти боротьби зі всіма можливими шахрайствами, що мають відношення до відмивання грошей у сферах, пов'язаних із використанням новітніх технологій, а також у галузях, які в попередні роки не бралися до уваги;

- Закон про запобігання відмиванню грошей та фінансування тероризму. Саме в цьому Законі окреслені ролі і обов'язки різних суб'єктів, серед яких і фінансові установи та Служба розслідування фінансових злочинів (FNTT). Цей орган підпорядковується Міністерству фінансів країни. Про особливу роль та місію FNTT свідчить той факт, що його представники можуть долучатися до освітніх та просвітницьких програм з метою надання допомоги фінансовим установам, підприємствам та громадськості розуміти вимоги та виклики боротьби з відмиванням брудних грошей та фінансування тероризму, навчити розпізнавати ознаки підозрілої діяльності. Не менш важлива функція / право, яке закріплене за агенцією, – сприяння у розробці політики, нормативних актів та законів, які пов'язуються із запобіганням фінансовим злочинам [20].

З метою впровадження найкращих і найефективніших практик AML у Литві було створено Центр передового досвіду з боротьби з відмиванням грошей, який, як зазначається на сайті Національного банку Литви: «об'єднує зусилля державного та приватного секторів у зміцненні системи боротьби з відмиванням грошей та фінансуванням тероризму» [20]. В анонсі про створення Центру наголошується і на важливості

співпраці / залучення до діяльності таких державних структур, як органи безпеки, фінансові та податкові служби, а також Генеральної прокуратури. Окрім згаданих державних органів, засновниками Центру стали ряд комерційних банків, що засвідчує зміни, які відбуваються у цьому секторі та прагнення державних і приватних установ докладати спільних зусиль для боротьби із зловживаннями та формування позитивного іміджу країни та її банківського і фінансового сектору із метою реалізації цілей сталого розвитку [20].

Появі згаданого Закону, як і імплементація низки європейських норм, законів, директив передували складні періоди та гучні скандали, у тому числі і в банківському секторі. Свого часу одним з найбільших банків Литви був «Ukio Bankas». Його власником був етнічний росіянин Владимир Романов, відомий своєю скандальною репутацією. З відкритих джерел, насамперед пов'язаних з діяльністю журналістів-розслідувачів, відомо, що банк до 2017 р. неодноразово фігурував у справах про відмивання грошей. Лунали звинувачення і в причетності до крадіжок, які напередодні своєї смерті викрив російській юрист Сергій Магнітський. Справа, названа його ім'ям, призвела до формування одного з найбільших (до початку повномасштабної війни), санкційних списків. Постійне балансування на межі законності дозволяє зробити припущення і про спроби використовувати для незаконних обороток футбольний та баскетбольний клуби, які стали його власністю відповідно у Шотландії та Литві. Ще однією «типовою» рисою подібних олігархів (особливо це зауваження стосується пострадянського простору) є намагання закріпитися не лише у банківській / в цілому економічній сфері, а й посісти своє місце в політиці, в такий спосіб отримавши додаткові важелі впливів. У випадку В.Романова спостерігаємо весь «джентльменський набір»: він створив у Литві власну партію та спробував потрапити до місцевого парламенту. Однак зазнав нищівної поразки, отримавши, за журналістськими оцінками, один із найгірших результатів (0,25 % виборців). Такий результат засвідчив наявність стійкого імунітету у литовських виборців до всього, що має російський «шлейф» [11, 12].

Важливу роль у припиненні діяльності Романова та його інституцій відіграв Центральний банк Литви. Саме він відкликав ліцензію «Ukio Bankas» у зв'язку з підозрами щодо виведення коштів. За фактами розкрадання була порушена кримінальна справа, існували підозри щодо систематичного виведення коштів з боку акціонерів «Ukio Bankas». Власник банку, як і варто було очікувати, втік до Росії, яка надала йому притулок. Журналісти-розслідувачі довели і зв'язок банку та його власника із Путіним. Після витoku інформації, пов'язаної із «Панамськими документами», стало відомо, що банк обслуговував інтереси С. Ролдугіна – близького друга Путіна, та, як з'ясувалося, необґрунтовано багатой людини. За інформацією Центру дослідження корупції та організованої злочинності, банк використовувався для відмивання більше ніж шести мільярдів євро. Дуже показова доля цієї людини – за даними, які наводять журналісти, Романова знайшли у 2021 р. поблизу підмосковних Митищ, він мешкав у рубці списаної та купленої ним радянського підводного човна К-19, на якому він ненавчливо служив у молодості [11].

Певні національні розбіжності у системі контролю над фінансовими потоками, зловживанням у різних сферах, насамперед у банківській, операціях з нерухомістю, криптовалютою, футболом та інших, які пов'язувались із відмиванням коштів та фінансування тероризму, вимагали пошуку нових підходів та створення наднаціональних органів контролю і регулювання. Європейські Рада та Комісія, починаючи від липня 2019 р., розпочала розробку механізмів для посилення боротьби із відмиванням грошей та фінансування тероризму. Створення та відкриття реєстрів бенефіціарів є найбільш проблемним моментом, оскільки на захист приватності постала армія адвокатів, до яких в окремих країнах долучаються і політики, що прагнуть зберегти свій електорат та місце в політичній системі. Результатом тривалих дискусій та узгоджень є досягнення політичної згоди щодо Регламенту про переказ коштів (TRF) у червні 2022 р. Це рішення стосується зобов'язання всіх постачальників крипто-послуг збирати інформацію про ініціаторів та бенефіціарів, переказів крипто-активів й надання її компетентним органам, які відповідають за боротьбу з відмиванням грошей та фінансування тероризму [21]. Хоча згадане рішення є явною невдачею для прихильників корпоративної прозорості (Open Ownership, Tax Justice Network тощо), деякі країни-члени ЄС (Австрія, Греція, Ірландія, Люксембург та інші) швидко обмежили доступ до інформації про корпоративну прозорість, доступ до інформації про бенефіціарних власників. Інші країни, такі як Латвія, Естонія та Франція, наприклад, обрали дещо прагматичніший підхід. Як стверджують аналітики, рішення може не обов'язково мати довготривалий або глобальний вплив [22].

Литва (разом із Хорватією, Румунією та Португалією) обмежила доступ для тих, хто має електронну ідентифікацію або є громадянином країни. Як наголошують експерти, позиція Литви в цьому питанні до кінця не зрозуміла [22]. Цей приклад вчергове демонструє наявність проблемних місць для країни у досліджуваній сфері та залишає простір для пошуку спільного (як для державних інституцій, міжнародних структур та приватних організацій й осіб) рішення, яке б забезпечувало збереження за Литвою статусу держави, що піклується не лише про власний імідж, а й створює умови, які унеможливають зловживання у фінансовій сфері. У травні 2024 р. у Литві розпочав свою діяльність новий орган – підрозділ AMLA (Управління з боротьби з відмиванням грошей і фінансування тероризму), який став структурним підрозділом загальноєвропейського органу. Його поява є відповіддю на ухвалення Радою ЄС 30 травня 2024 р. пакета нових правил боротьби з відмиванням грошей та фінансування тероризму. Нові підходи

напрацьовувалися від 2021 р., й серед них особливе місце належить Регламенту про створення нового органу ЄС з боротьби з відмиванням грошей (AMLA), з наділенням його повноваженнями накладати санкції та штрафи. Регламент комплексно гармонізує правила боротьби з відмиванням грошей. Що важливо, й якісно вирізняє цей документ від попередніх – він поширює правила боротьби з відмиванням грошей на нові «зобов'язальні суб'єкти». Йдеться про більшу частину сектору криптоактивів, сектору торгівлі предметами розкоші, а також футбольні клуби та футбольних агентів. Регламент також регулює бенефіціарну власність та встановлює ліміт у розмірі 10 тис. євро на готівкові платежі [24].

Основною функцією литовського управління є координація національних компетентних органів, що діють у сфері запобігання відмивання грошей та фінансування тероризму (насамперед йдеться про наглядові органи у сфері AML та підрозділи фінансової розвідки). Нові правила дозволяють встановлювати максимальний контроль над грошовими потоками, та відстежувати незаконну фінансову активність окремих осіб (часто – відомих політиків та не лише), трастів та ін.

У звіті, який у травні 2024 р. оприлюднив MONEYVAL щодо ситуації в Литві у сфері боротьби з відмиванням брудних грошей та фінансування тероризму, наголошується, що Литва покращила свою відповідність рекомендаціям, які отримувала раніше щодо розробки фінансових заходів боротьби з відмиванням грошей у напрямі «національна співпраця і координація». У звіті також наголошується, що від грудня 2022 р. країна вдосконалила свою національну систему координації боротьби з відмиванням коштів та фінансування тероризму (ПВК/ФТ). Зокрема, це стосується фінансування розповсюдження зброї масового знищення. Загальна ситуація щодо дотриманням країною рекомендацій FATF (таких було сорок) виглядає так: серед виконаних – дев'ять, двадцять сім оцінені як «значною мірою виконані», лише чотири оцінені як «частково виконані» [24].

Висновки та перспективи подальших досліджень. Кейс Литви є дуже показовим, оскільки демонструє готовність держави та політиків адекватно реагувати на нові виклики часу та пропонувати не лише узгоджену позицію, а й здійснювати реальні кроки у сфері боротьби з відмиванням грошей та фінансування тероризму. У контексті гармонізації українського законодавства та запровадження практик, спрямованих на розв'язання окреслених проблем, вивчення литовського досвіду здійснення спільних зусиль з боку державних структур, громадського сектору у протидії російському впливу та незаконному обігу коштів має важливе прикладне значення. Перспективним напрямом досліджень видається комплексне вивчення практик у сфері боротьби із незаконним обігом грошей у Латвії та Естонії з метою вивчення позитивних практик з метою їх подальшого запровадження в Україні.

References:

1. European Parliament (1991), *On prevention of the use of the financial system for the purpose of money laundering*, council Directive 91/308/EEC of 10 June 1991, [Online], available at: <https://eur-lex.europa.eu/eli/dir/1991/308/oj/eng/>
2. «Directive 2001/97/EC of the European Parliament and of the Council of 4 December 2001 amending Council Directive 91/308/EEC on prevention of the use of the financial system for the purpose of money laundering - Commission Declaration», [Online], available at: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/ALL/?uri=celex%3A32001L0097>
3. «Directive 2005/60/EC of the European Parliament and of the Council of 26 October 2005 on the prevention of the use of the financial system for the purpose of money laundering and terrorist financing (Text with EEA relevance)», [Online], available at: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=celex%3A32005L0060>
4. «Directive (EU) 2015/849 of the European Parliament and of the Council of 20 May 2015 on the prevention of the use of the financial system for the purposes of money laundering or terrorist financing, amending Regulation (EU) No 648/2012 of the European Parliament and of the Council, and repealing Directive 2005/60/EC of the European Parliament and of the Council and Commission Directive 2006/70/EC (Text with EEA relevance)», [Online], available at: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=celex%3A32015L0849>
5. «Directive (EU) 2018/1673 of the European Parliament and of the Council of 23 October 2018 on combating money laundering by criminal law», [Online], available at: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX%3A32018L1673>
6. «Directive (EU) 2024/1640 of the European Parliament and of the Council of 31 May 2024 on the mechanisms to be put in place by Member States for the prevention of the use of the financial system for the purposes of money laundering or terrorist financing, amending Directive (EU) 2019/1937, and amending and repealing Directive (EU) 2015/849 (Text with EEA relevance)», [Online], available at: <https://eur-lex.europa.eu/eli/dir/2024/1640/oj/eng>
7. *Annual Report on Sanctioning Activities in the SSM*, [Online], available at: <https://www.lb.lt/en/reviews-and-publications/category.88/series.6154?category=&series=&ff=1>
8. Financial Crimes Investigation Service of the Ministry of Internal Affairs of the Republic of Lithuania, «Prevention of money laundering», [Online], available at: <https://fntt.lrv.lt/en/money-laundering-prevention/lithuanian-national-risk-assessment-of-money-laundering-and-terrorist-financing/>
9. Economic Crime and Cooperation Division, *Technical Support Instrument (TSI) Programme*, Lithuania, [Online], available at: <https://www.coe.int/en/web/corruption/completed-projects/tsi/lithuaniaio>
10. «Breaking News: Amendments to the Law on Anti-Money Laundering and Counter-Terrorist Financing (AML/CTF) Were Adopted», [Online], available at: <https://noewe.eu/breaking-news-amendments-to-the-law-on-anti-money-laundering-and-counter-terrorist-financing-aml-ctf-were-adopted/>

11. «Magnitsky-related Designations; Counter Terrorism Designations. 1/9/2017», [Online], available at: <https://web.archive.org/web/20170110023627/https://www.treasury.gov/resource-center/sanctions/OFAC-Enforcement/Pages/20170109.aspx>
12. «Where did the millions of the fugitive Lithuanian banker go?», [Online], available at: <https://www.occrp.org/ru/rassledovanie/kuda-utekli-milliony-beglogo-litovskogo-bankira>
13. *History of Anti Money Laundering Directive. A Summary, Part One*, [Online], available at: <https://complyadvantage.com/insights/brief-history-amlds-part-one>
14. «Fighting money laundering in Lithuania», *Guide to combating money laundering in the country*, [Online], available at: <https://www.sanctionsscanner.com/Aml-Guide/anti-money-laundering-in-lithuania-198>
15. Stack, G. (2015), «Shell companies, Latvian-type correspondent banking, money laundering and illicit financial flows from Russia and the former Soviet Union», *Journal of Money Laundering Control*, Vol. 28 (4), pp. 496–512, doi: 10.1108/JMLC-06-2014-0020.
16. Hrytsyshen, D.O. (2020), «Mekhanizm vzaiemodii z mizhnarodnymy pravookhoronnyymi orhanizatsiiamy u sferi zapobihannia ta protydii ekonomichnoi zlochynnosti», *Ekonomika, upravlinnia ta administruvannia*, No. 4 (94), pp. 131–141, doi: 10.26642/ema-2020-4(94)-131-141.
17. Vengerskyi, O. (2023), «The development of institutions and practices to fight money laundering and terrorism financing: global experience and Ukrainian realities», *Modern Economics*, No. 40, pp. 23–28, doi: 10.31521/modecon.V40(2023)-03.
18. Snajder, T. (2012), *Peretvorennia natsii. Polshcha, Ukraina, Lytva, Bilorus (1569-1999)*, DUKh I LITERA, K., 464 p.
19. *2024–2025 Financial Crime & Compliance*, report, [Online], available at: <https://www.sanctionsscanner.com/aml-guide/anti-money-laundering-in-lithuania-198>
20. *Lietuvos bankas, Centre of Excellence in Anti-Money Laundering*, [Online], available at: <https://www.lb.lt/en/centre-of-excellence-in-anti-money-laundering>
21. «Anti-money laundering and countering the financing of terrorism overview», [Online], available at: https://finance.ec.europa.eu/financial-crime/anti-money-laundering-and-countering-financing-terrorism-overview_en
22. Lorenzo, F. (2023), «Split among EU countries over beneficial ownership ruling mirrors rankings on Financial Secrecy Index», *Tax Justice Network*, [Online], available at: <https://taxjustice.net/2023/07/13/split-among-eu-countries-over-beneficial-ownership-ruling-mirrors-rankings-on-financial-secrecy-index>
23. Otsokolich, V. (2024), «Borotba z vidmyvanniam hroshei po-novomu. V YeS ukhvalyly paket vidpovidnykh pravyl», *Liga Zakon*, 7 chervnia, [Online], available at: https://biz.ligazakon.net/analitics/228272_borotba-z-vdmivannyam-groshey-po-novomu-v-s-ukhvalili-paket-vidpovdnykh-pravyl
24. «Anti-money laundering and terrorist financing: Lithuania has improved coordination and co-operation, according to new report», [Online], available at: <https://www.coe.int/en/web/moneyval/-/anti-money-laundering-and-terrorist-financing-lithuania-has-improved-coordination-and-co-operation-according-to-new-report>

Венгерський Олексій Вадимович – здобувач освіти третього (Ph.D.) рівня освіти, кафедри національної безпеки, публічного управління та адміністрування Державного університету «Житомирська політехніка».

<https://orcid.org/0000-0003-0388-158X>.

Наукові інтереси:

- AML; FIU; державне управління.

E-mail: phd281222_vov@student.ztu.edu.ua; asp_vov@student.ztu.edu.ua.

Vengerskyi O.V.

EU Directives and the state policy of the Republic of Lithuania on the harmonization of mechanisms for counteracting money laundering (in the context of the Russian-Ukrainian war)

The article offers an analysis of the specifics of the response of Lithuanian state bodies to challenges related to threats common to the entire EU, primarily in the context of modern war and the financing of Russia as a terrorist state through money laundering. The author also focused on the specifics of the formation of general approaches, institutionalization and structuring of the system and bodies responsible for combating the legalization of funds obtained by crime. This money is related to the criminal sphere and is associated with money laundering, which is also used to finance terrorism, and therefore poses a threat to the existence of democratic institutions in countries with a Soviet past. The article is primarily of a generalizing and applied nature, associated with the study and careful analysis of documents (primary) as well as secondary data (primarily the results of journalistic investigations), and the professional activities of the author of the article as a consultant in the field of combating money laundering and terrorist financing. An important focus of the study is the consideration of mechanisms for harmonizing the state administration of the Republic of Lithuania and national legislation to the pan-European and global standardization of combating illicit money laundering and terrorist financing. Among the research methods is comparative, which allows identifying common and specific features of the implementation of domestic policy (and the activities of relevant state structures and institutions of the public sector and the private sector) in Lithuania, other Baltic countries and the EU as a whole, which are aimed at harmonizing pan-European approaches and practices in the specified area. Among other methods used in the study are retrospective historical, Policy study methods. In the context of harmonizing Ukrainian legislation and introducing practices aimed at solving the specified problems, studying the Lithuanian experience of joint efforts by state structures and the public sector in countering Russian influence and illicit money laundering has important applied significance.

Keywords: Lithuania; AML; harmonization of legislation; EU Directives; FIU; CFT; state policy in the field of AML.

Стаття надійшла до редакції 17.04.2025.